

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-45>

УДК 336.051

РОЗВИТОК ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ В УКРАЇНІ

DEVELOPMENT OF FINANCIAL INCLUSION IN UKRAINE

Винник Руслана Юріївна

аспірантка,

Університет державної фіскальної служби України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4858-5610>**Vynnyk Ruslana**

National University of the Fiscal Service of Ukraine

У статті було розглянуто основні теоретичні концепції фінансової інклюзії, а саме її становлення, розвиток та необхідність на сьогоднішній день. Визначено понятійний апарат фінансової інклюзії, та основні елементи, що її складають, а саме: доступність фінансових послуг, фінансової грамотності, інституту захисту прав споживача фінансових послуг. Було визначено важливість фінансової інклюзії у стратегічних пріоритетах Національного банку України з метою інклюзивного зростання країни в цілому та забезпечення інтересів населення. Виходячи із стратегії сталого розвитку центрального банку, обґрунтовано основні шляхи вдосконалення фінансової інклюзії на довгострокову перспективу. Розглянуто сучасний розвиток фінансової інклюзії та визначено як її ефективність впливає на розвиток фінансових послуг в цілому та їх доступність, а також надано загальну характеристику фінансової грамотності населення. Обґрунтовано, як за допомогою фінансової інклюзії підвищується фінансова грамотність населення, при цьому збільшується дохід громадян, що сприяє зниженню фінансової кризи. Розглянуто та проаналізовано основні Стратегічні напрямки створення інклюзивної економіки в Україні в різних сферах життєдіяльності суспільства. Узагальнено основні відмінні риси, які виокремлюють фінансову інклюзію від інших типів економічного зростання. Обґрунтовано актуальність прискорення переходу країн до інклюзивної ринкової економіки та інклюзивного фінансового стану країни, використовуючи силу приватного сектора для створення економічних можливостей для усіх верств населення. Визначено основні проблеми та перешкоди, які постають на шляху щодо ефективного державного регулювання інклюзивного зростання в Україні та у відповідності до цього проаналізовано основні напрямки Національного банку щодо їх запобігання або усунення. Доведено необхідність впровадження стратегічного розвитку фінансової інклюзії Національним банком України.

Ключові слова: фінансова інклюзія, доступність фінансових послуг, фінансова грамотність, зменшення соціальної нерівності.

В статье были рассмотрены основные теоретические концепции финансовой инклюзии, а именно ее становление, развитие и необходимость на сегодняшний день. Определены понятийный аппарат финансовой инклюзии, и основные элементы, которые ее составляют, а именно: доступность финансовых услуг, финансовой грамотности, института защиты прав потребителя финансовых услуг. Было определено важность финансовой инклюзии в стратегических приоритетах Национального банка Украины с целью инклюзивного роста страны в целом и обеспечения интересов населения. Исходя из стратегии устойчивого развития центрального банка, обоснованы основные пути совершенствования финансовой инклюзии на долгосрочную перспективу. Рассмотрено современное развитие финансовой инклюзии и определен как ее эффективность влияет на развитие финансовых услуг в целом и их доступности, а также предоставлено общую характеристику финансовой грамотности населения. Обосновано, как с помощью финансовой инклюзии повышается финансовая грамотность населения, при этом увеличивается доход граждан, способствует снижению финансового кризиса. Рассмотрены и проанализированы основные стратегические направления создания инклюзивной экономики в Украине в разных сферах жизнедеятельности общества. Обобщены основные отличительные черты, которые выделяют финансовую инклюзию от других типов экономического роста. Обоснована актуальность ускорения перехода стран к инклюзивному рыночной экономики и инклюзивного финансового состояния страны, используя силу частного сектора для создания экономических возможностей для всех слоев населения. Определены основные проблемы и препятствия, возникающие на пути по эффективного государственного регулирования инклюзивного роста в Украине и в соответствии с этим проанализированы основные направления Национального банка по их предотвращению или устранению. Доказана необходимость внедрения стратегического развития финансовой инклюзии Национальным банком Украины.

Ключевые слова: финансовая инклюзия, доступность финансовых услуг, финансовая грамотность, уменьшение социального неравенства.

The article considers the main theoretical concepts of financial inclusion, namely its formation, development and necessity today. The conceptual apparatus of financial inclusion and the main elements that make it up are defined, namely: availability of financial services, financial literacy, institute of protection of consumer rights of financial services. The importance of financial inclusion in the strategic priorities of the National Bank of Ukraine for inclusive growth was identified countries as a whole and ensuring the interests of the population. Based on the strategy of sustainable development of the central bank, the main ways to improve financial inclusion in the long run are substantiated. The modern development of financial inclusion is considered and it is defined how its efficiency influences the development of financial services in general and their accessibility, as well as the general characteristic of financial literacy of the population is given. It is substantiated how financial inclusion increases with the help of financial inclusion literacy of the population, while increasing the income of citizens, which helps reduce the financial crisis. The main Strategic directions of creating an inclusive economy in Ukraine in various spheres of society are considered and analyzed. The main distinguishing features that distinguish financial inclusion from other types of economic growth are summarized. The urgency of accelerating the transition of countries to an inclusive market economy and inclusive financial condition of the country is substantiated, using the power of the private sector to create economic opportunities for all segments of the population. The main problems and obstacles that stand in the way of effective state regulation of inclusive growth in Ukraine are identified and, in accordance with this, the main directions of the National Bank for their prevention or elimination are analyzed. The necessity of introduction of strategic development of financial inclusion by the National Bank of Ukraine is proved.

Keywords: financial inclusion, availability of financial services, financial literacy, reduction of social inequality.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, незважаючи на те, що фінансова система України є досить розвинутою, третя частина населення знаходиться досі поза її межами. Індекс рівня фінансової грамотності населення України, розрахований Організацією економічного співробітництва та розвитку у 2018 році, має найнижче значення – 11,6% серед 30 країн світу, які приймали участь у дослідженні. Цей показник враховує бали за наявність фінансових знань, розуміння фінансових стратегій і ставлення до процесів, пов'язаних з фінансами [8].

Такий показник свідчить про недостатній рівень фінансової незалежності та неефективність управління коштами держави.

Відповідно до цього, перед Національний банком постала задача розробити ефективну фінансову стратегію розвитку країни з метою підвищення фінансового добробуту населення та подальшого стимулювання економічного зростання, а також зменшення рівня соціальної нерівності у суспільстві. Головну стратегічну ціль при цьому відіграє фінансова інклюзія, що являє собою певні умови при яких ці верстви населення мають право користуватися різноманітними фінансовими послугами, які повинні бути доступні як за інфраструктурою так і за ціновою політикою. Варто зазначити, що дані умови повинні бути розроблені на офіційному рівні та законодавчо врегульовані, що і дотягатиється за допомогою фінансової інклюзії.

Актуальність даної статті полягає в тому, що для забезпечення фінансової стабільності та забезпечення ефективної роботи Національного банку над підвищенням рівня фінансової інклюзії, необхідно дослідити шляхи підвищення фінансової грамотності населення та

доступності фінансових послуг для різних категорій споживачів. Фінансова інклюзія є одним із пріоритетних напрямів розвитку фінансового сектору, кінцевою метою якого є збільшення рівня доступності в користуванні усіма фінансовими послугами та зростанню фінансової грамотності та обізнаності населення країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток, функціонування та основні проблеми фінансової інклюзії досліджувалися у працях таких вчених, як: О.М. Пахненко [14], С. Науменкова [12], О.Є. Верней [3], М. Відякін [10], Д.М. Гладких [4], Н.В. Захарченко [2] та інші. Однак розгляд фінансової інклюзії як головний стратегічний пріоритет Національного банку є недостатньо вивченим та потребує більшого аналізу.

Постановка завдання. Дослідити стан, проблеми та становлення фінансової інклюзії та фінансової екосистеми в Україні, визначити можливі шляхи вдосконалення фінансової інклюзії для забезпечення розвитку фінансового ринку та доступності в користуванні усіма фінансовими послугами.

Вклад основного матеріалу. На сьогоднішній день в Україні розроблена та затверджена Стратегія, метою якої є довгостроковий розвиток фінансового сектору нашої країни. Основними учасниками даної Стратегії, які здійснюють контроль над її реалізацією виступають: Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб та Міністерство фінансів України. Підставою для розробки такої стратегії слугувала необхідність реформування фінансового сектору, яка проходила завдяки комплексній програмі розвитку фінансового сектору до 2020 року. Відповідно до цього дана

Стратегія розроблена на період до 2025 року. Метою Стратегії є подальше реформування фінансового сектору України, розвиток якого відповідав би міжнародним стандартам, при цьому забезпечуючи потреби населення, ключових елементом якої є фінансова інклюзія [19].

Під фінансовою інклюзією більшість науковців розуміють створення таких умов, при яких всі верстви населення мають однакову можливість користуватися усіма фінансовими послугами. Іншими словами, це процес, при якому будь-яка особа або підприємство має можливість отримати доступ до усіх фінансових продуктів та послуг. Такими послугами можуть виступати будь-які банківські та страхові продукти, позики та інше [2, с. 108]. Головною метою фінансової інклюзії є те, що вона зосереджена надавати усім учасникам фінансових відносин достовірну та прозору інформацію, представляти фінансову допомогу для фінансово незахищених верств населення та усувати будь-які перешкоди, які містять в собі приховані операції та витрати.

За останній час, розвиток фінансової інклюзії як в нашій країні, так і у розвинутих країнах забезпечувався лише шляхом базового володіння рахунками для фізичних осіб. При цьому більшість населення залишається фінансово неусвідомленими та не проявляють інтересу до банківських продуктів та не мають до них доступу [3]. Це все призводить до фінансової незахищеності деяких верств населення, що несе за собою глобальну проблему фінансової нерівності, і включає майже половину населення.

Коли в країні існує фінансова рівність та обізнаність щодо фінансових продуктів, розвиток фінансового ринку при цьому сприяє підвищенню статусу та доходів населення. Варто зазначити що головною метою програми сталого розвитку ООН є фінансова захищеність, яка дає можливість біднішим домогосподарствам ефективно використовувати свої фінансові можливості, тим самим підвищуючи свою економічну стійкість.

На відміну від цього головна ціль фінансової інклюзії полягає в знешкодженні бар'єрів або повного їх усунення, що перешкоджають користуватися фінансовими послугами населенню. Як показує практика, значна частина населення, незважаючи на технічний розвиток, й досі не користується фінансовими послугами, де головною проблемою в цьому виступає необізнаність в користуванні або недоступність до таких фінансових послуг. Яскравим прикладом можна навести інтернет-банкінг. Тому впровадження та ефектив-

ний розвиток фінансової інклюзії допоможе державі залучити якомога більше населення на фінансовий ринок. Це стосується як фізичних, так і юридичних осіб. Підвищення рівня фінансової інклюзії сприяє як розквіту банківського сектора, так і сталому економічному зростанню в державі у цілому.

Розвиток фінансової інклюзії бере свій початок ще у 1990 році, коли фінансові установи почали пропонувати нові фінансові послуги, такі як страхування та відкриття ощадних рахунків. Дані послуги були доступні і розповсюджувалися серед населення з нижчим рівнем дохідності. Відповідно до цього розвиток фінансової інклюзії має довготривалий шлях та кожним разом удосконалюється, про що говорить зростання чисельності населення у користуванні фінансовими послугами, відкриваючи їм нові можливості та перспективи у майбутньому. Зрештою, таке збільшення населення у користуванні різноманітними послугами, що пропонують фінансові установи, в першу чергу, говорить про прогресивний розвиток фінансової інклюзії.

Таким чином, дослідження поняття «фінансова інклюзія» дає нам підстави стверджувати що його сутність є досліджена ще не в повному обсязі, однак на практиці впровадження фінансової інклюзії здійснюється швидкими темпами. Розглянемо зміст та мету впровадження фінансової інклюзії на прикладі міжнародних організацій в таблиці 1.

На підставі проведеного аналізу, можемо стверджувати, що фінансова інклюзія являє собою сукупність усіх можливих методів та інструментів, які застосовуються задля досягнення високого рівня розвитку фінансових послуг у відповідності до міжнародних стандартів. Фінансова інклюзія – створення умов для залучення усіх сегментів населення та бізнесу до користування різноманітними фінансовими послугами, які доступні за інфраструктурою та ціною, офіційно урегульовані та відповідають потребам населення з метою стимулювання економічного зростання країни та зменшення соціальної нерівності у суспільстві.

Сьогодні, країни із розвинутою економікою, розробляють та впроваджують Національні стратегії, або на основі фінансової інклюзії, або ті, які містять основні її складові [20]. Національний банк України (НБУ) у 2020 році розпочав розробку Національної стратегії фінансового включення України. Цей проєкт реалізується та фінансується спільно Державним секретаріатом Швейцарії з економічних питань (SECO) та Фондом належного врядування Великобританії (GGF) в Україні. Поширення фінансової

Таблиця 1

Впровадження фінансової інклюзії міжнародними організаціями

Міжнародна організація	Діяльність	Мета впровадження фінансової інклюзії
Center for financial inclusion at Accion (CFI)	являється науково-аналітичним центром, який займається підвищення рівня якості обслуговування у сфері фінансових послуг	Створення таких умов, при яких кожен зможе мати доступ до фінансових послуг та доступність в користуванні ними [15].
The World Bank Group (WBG)	це Група Світового банку, яка займається розширенням фінансових послуг на міжнародному рівні	Має на маті створення безперешкодного доступу для фізичних та юридичних осіб у проведення будь-яких фінансових операцій [3].
OECD/INFE	Це міжнародна мережа з фінансової освіти, яка впроваджує інноваційні підходи з метою просування фінансового добробуту	Створення умов доступного, вчасного та повноцінного доступу до широкого спектру фінансових продуктів і послуг, поширення їхнього використання серед всіх прошарків суспільства [4].

інклюзії є одним із головних напрямів Стратегії розвитку фінансового сектору України FinTech 2025. Відповідно до Стратегії розвитку FinTech 2025 будуть запроваджені наступні зміни:

- зростання якості надання фінансових послуг на законодавчому рівні;
- здійснення повного доступу до всіх фінансових продуктів, незалежно від розташування того чи іншого регіону;
- розвивати та підвищувати фінансову обізнаність та грамотність населення, шляхом впровадження нових фінансових послуг на ринку з метою залучення більшої кількості населення;
- створення сприятливих умов з метою розвитку бізнесу включаючи в першу чергу малий та середній [4].

Тому, відповідно до провідних міжнародних практик, буде впроваджені стандарти ринкової поведінки фінансових установ та організацій, надано доступ до фінансової інформації та фінансових продуктів, активовані цільові програми для підвищення фінансової грамотності населення. Фінансовий доступ полегшує повсякденне життя, а також допомагає сім'ям та компаніям планувати все – від довгострокових цілей до несподіваних надзвичайних ситуацій [18].

Задля підвищення фінансової грамотності населення необхідно запровадити наступні кроки:

- НБУ та Міністерству фінансів України підвищувати рівень фінансової обізнаності населення, шляхом створення єдиної комунікаційної платформи;
- заохочувати в Україні поширення фінансової інклюзії за допомогою електронних грошей, мобільних додатків, транскордонних грошових переказів;
- зосередити заходи щодо розширення фінансової обізнаності в першу чергу серед

молоді завдяки курсу «фінансової грамотності» у школах;

- підсилювати набір фінансових інструментів та банківських послуг за допомогою оплати та погашення кредитів, а також оплата комунальних послуг через термінали й мобільні додатки;
- підвищити рівень розповсюдження фінансових сервісів серед сільського населення, шляхом встановлення у кожному населеному пункті доступних банкоматів і терміналів;
- створити партнерські стосунки з низкою фінансових установ, що займаються розвитком, постачанням фінансових послуг та інвестуванням середнього і малого бізнесу [2, с. 106].

COVID-19 прискорив необхідність сприяння розвитку фінансової грамотності як важливого інструменту для управління фінансовими ресурсами громадян та підвищення стійкості фінансової системи. Клієнти банків, які вже використовували цифрові канали, як правило, збільшили їх використання, тоді як ті, хто менш обізнаний з новими технологіями, були змушені вступити в цифрову еру, часто погано підготовлені до цього.

Національний банк України визначив фінансову інклюзію однією зі своїх стратегічних цілей. Реалізація цілі дотягатиметься через заходи з підвищення фінансової грамотності українців та розвиток безготівкової економіки.

Робота над підвищенням рівня фінансової інклюзії та фінансової грамотності є довгостроковою, тому вимагає створення відповідної фінансової екосистеми.

До фінансової екосистеми України входять населення, організації, державні установи тощо. Національний банк також належить до неї й виконує функції, закріплені за ним у Конституції України та Законі України «Про Національний банк України» [7].

Щоб належно виконувати свої функції, Національний банк має ефективно взаємодіяти з усіма групами учасників фінансової екосистеми, ураховуючи їхні потреби та інтереси. Беручи це до уваги, НБУ визначив потреби учасників фінансової екосистеми, умови середовища, у якому вони працюють, та тенденції, що впливатимуть на екосистему в майбутньому. Результатом такого аналізу стали сім стратегічних цілей Національного банку, досягнення яких стане результатом успішного виконання цієї Стратегії. Шість із семи поставлених цілей спрямовані назовні, на задоволення потреб учасників фінансової екосистеми. Одна з важливих передумов для їх досягнення – висока інституційна спроможність НБУ, тому Національний банк ставить перед собою сьому, внутрішню ціль – стати сучасним, відкритим, незалежним ефективним центральним банком. Щоб її досягти, необхідно продовжувати розпочату у 2014 році внутрішню трансформацію, успішне завершення якої допоможе дістатися поставлених шістьох цілей.

Учасників фінансової екосистеми можна об'єднати в шість клієнтських груп відповідно до їхньої ролі в ній:

- експерти;
- суб'єкти економічної та фінансової державної політики;
- суб'єкти фінансової діяльності;
- суб'єкти економічної діяльності;
- держава як постачальник послуг;
- громадяни України.

У межах своєї ролі в екосистемі кожен клієнт виконує певні функції, пропонуючи іншим певну цінність, яку він створює самостійно або спільно з Національним банком. Обмін цінностями відбувається в формі продуктів чи послуг, що задовольняють потреби клієнтів та клієнтських груп. Національний банк взаємодіє з усіма групами

клієнтів. Створювані ним цінності задовольняють потреби кожної клієнтської групи й можуть примножуватися у процесі взаємодії з іншими учасниками фінансової екосистеми.

Напрями реалізації розвитку платіжної інфраструктури відбуваються шляхом:

- переведення транзакцій в електронні канали: розвиток електронних платежів, у тому числі за комунальні послуги, електронних грошей (які випускає Національний банк), платежів з використанням пристроїв мобільного зв'язку;
- поширення використання міжнародних та національних платіжних систем;
- ознайомлення населення з перевагами та прогресивними видами безготівкових розрахунків;
- запровадження віддаленої ідентифікації клієнтів для отримання ними фінансових послуг;
- укладення договорів у безпаперовій формі, у тому числі з використанням електронного цифрового підпису [4].

Ефективність запланованих заходів можна оцінити за допомогою індикаторів фінансової інклюзії, представлених у таблиці 2.

Виходячи з даних таблиці 1, можна зазначити, що в результаті реалізації Стратегії розвитку фінансового сектору у 2025 році варто очікувати: зростання кількості відкритих базових рахунків на 17%; зменшення готівки до рівня 7,5% ВВП; збільшення безготівкових карткових операцій по відношенню до кількості та обсягу транзакцій до 85% та 65%, відповідно. Посилення заходів захисту споживачів фінансових послуг за прогнозом підвищить рівень довіри до фінансової системи з боку споживачів на 50%.

Фінансова інклюзія зміцнює доступність економічних ресурсів та формує концепцію

Таблиця 2

Індикатори фінансової інклюзії

Індикатори фінансової інклюзії	Поточне значення	Цільове значення
1. Кількість відкритих базових рахунків/ кількість дорослого населення	63%	80%
2. Співвідношення готівки (M0) до ВВП	9,2%	< 7,5%
3. Співвідношення безготівкових карткових операцій (включно з P2P) до загальної кількості транзакцій	81,9%	> 85%
4. Співвідношення безготівкових карткових операцій (включно з P2P) до загального обсягу транзакцій	49,7%	65%
5. Індекс розкриття інформації, включаючи наявність низки вимог до розкриття інформації	2,0%	5,0%
6. Рівень довіри населення до фінансової системи	10%	60%
7. Індекс рівня фінансової грамотності населення	11,6%	12,5%

Джерело: [8]

заощаджень серед всіх громадян без винятку. Фінансова інклюзія є важливим кроком на шляху інклюзивного зростання. Це допомагає в загальному економічному розвитку незаможних верств населення. Для підняття соціально-економічного розвитку і збільшення добробуту громадян країни необхідна ефективна фінансова інклюзія шляхом надання їм модифікованих фінансових продуктів та послуг.

Формування висновків з даного дослідження. На підставі викладеного доходимо висновку, що підвищення рівня фінансової

інклюзії є важливим як для регуляторів фінансового ринку й держави, для провайдерів фінансових послуг, так і для самих споживачів, що дає змогу ефективніше та зручніше використовувати ці послуги й підвищувати власний добробут. Адже фінансова інклюзія через мобілізацію заощаджень населення та інвестування в розвиток економіки, залучаючи населення до підвищення рівня фінансової грамотності, сприяє збільшенню доходів громадян і зниженню їх вразливості до фінансових криз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фінансова інклюзія. Важливість фінансової інклюзії. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=3961976&cat_id=3115908
2. Захарченко Н.В. Фінансова інклюзія для підвищення добробуту населення та економічного зростання держави. *Фінанси України*. 2020. № 6. С. 105–116.
3. Дудинець Л.А., Верней О.Є. Фінансова інклюзивність та її департаменти. *Економіка управління національним господарством*. 2018. Випуск 2(130). С. 8–13. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20182\(130\)/sep20182\(130\)_008_DudynetsL,VerneiO.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20182(130)/sep20182(130)_008_DudynetsL,VerneiO.pdf)
4. Гладких Д.М. Напрями забезпечення фінансової інклюзії в Україні. *Аналітична записка. Серія «Економіка»*. Національний інститут стратегічних досліджень. 2019. № 8. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/analit-hladkyh-economy-8-2019-1.pdf>
5. За доступні фінансові послуги: Створення національної стратегії фінансового включення України. Національний Банк України. 04.11.2020. URL: <https://bank.gov.ua/en/news/all/finposlugi-stanut-dostupnishimi-dlya-gromadyan-v-u-krayini-zyavitsya-natsionalna-strategiya-z-pidvischennya-finansovoyi-inklyuziyi>
6. Про Національний банк України : Закон України №679-XIV від 20.05. 1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
7. Офіційний сайт Національного банку України. Стратегія Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-natsionalnogo-banku-ukrayini>
8. Бережна Л.В., Снитюк О.І. Шлях до стійкої фінансової інклюзії в Україні: аналіз актуальних проблем. *Облік і фінанси*. 2019. № 2. С. 71–80. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>
9. Відякін М. Фінінклюзія: що це таке і чому це важливо для всіх українок та українців? URL: <https://hromadske.radio/podcasts/rankova-hvulya/fininklyuziya-shcho-ce-take-i-chomu-ce-vazhlyvo-dlya-vsikh-ukrayinok-ta-ukrayinciv>
10. Дудинець Л.А., Верней О.Є. Фінансова інклюзивність та її детермінанти. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 2. С. 8–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2018_2_4
11. Науменкова С. Фінансова інклюзивність та проблеми забезпечення доступу населення до базових фінансових послуг в Україні. *Вісник Національного банку України*. 2014. № 11. С. 31–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2014_11_15
12. Офіційний сайт Світового банку в Україні. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BN.FIN.TOTL.CD>
13. Пахненко О.М. Аналіз підходів до оцінювання рівня фінансової інклюзивності. *Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України* : збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Суми, 23 листопада 2017 р. Суми, 2017. С. 170–174.
14. Стабілізація банківської системи шляхом підвищення довіри до банків та забезпечення прозорості діяльності НБУ. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/dovira_do_bankiv-8d9b8.pdf
15. Llanto Gilberto M., Rosellon Maureen Ane D. What Determines Financial Inclusion in the Philippines? Evidence from a National Baseline Survey. Discussion Papers DP 2017–38, Philippine Institute for Development Studies. 2017.
16. Financial Inclusion As defined by RBI. URL: <https://www.oecd.org/finance/financial-education/48303408.pdf>
17. Стратегії розвитку фінансового сектору 2025. URL: <https://bank.gov.ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686>
18. Фінансова інклюзія, інновації та безготівкові операції в Україні – пріоритети Стратегії розвитку FinTech2025. URL: <https://bank.gov.ua/news/all/finansova-inklyuziya-innovatsiyi-ta-bezgotivkovi-operatsiyi-v-ukrayini--prioriteti-strategiyi-rozvitku-fintech-2025>

19. Українці на останньому місці в індексі фінансової грамотності – міжнародне дослідження. URL: <https://www.5.ua/suspilstvo/ukraintsi-na-ostannomu-mistsi-v-indeksi-finansovoi-hramotnosti-mizhnarodne-doslidzhennia-193689.html>

REFERENCES:

1. Finansova inklyuziya. Vazhlyvist finansovoyi inklyuziyi. Available at: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=3961976&cat_id=3115908
2. Zaxarchenko N.V. (2020) Finansova inklyuziya dlya pidvyshhennya dobrobutu naselelynya ta ekonomichnogo zrostannya derzhavy [Financial inclusion to improve the welfare of the population and economic growth of the state]. *Finance of Ukraine*, no. 6, pp. 105–116.
3. Dudynech L.A., Vernej O.Ye. (2018) Finansova inklyuzyvnist ta yiyi departamenty [Financial inclusion and its departments]. *Economics of national economy management*, vol. 2(130), pp. 8–13. Available at: [http://ird.gov.ua/sep/sep20182\(130\)/sep20182\(130\)_008_DudynetsL,VerneiO.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20182(130)/sep20182(130)_008_DudynetsL,VerneiO.pdf)
4. Gladkyx D.M. (2019) Napryamy zabezpechennya finansovoyi inklyuziyi v Ukraini [Directions for ensuring financial inclusion in Ukraine]. Analytical note. *Economics series. National Institute for Strategic Studies*, no. 8. Available at: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/analit-hladkyh-economy-8-2019-1.pdf>
5. Za dostupni finansovi poslugy: Stvorenyya nacionalnoyi strategiyi finansovogo vklyuchennya Ukrainy. Nacionalnyj Bank Ukrainy. 04.11.2020. Available at: <https://bank.gov.ua/en/news/all/finposlugi-stanut-dostupnishimi-dlya-gromadyan-v-u-krayini-zyavitsya-natsionalna-strategiya-z-pidvischennya-finansovoyi-inklyuziyi>
6. Pro Nacionalnyj bank Ukrainy: Zakon Ukrainy № 679-XIV vid 20.05. 1999. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
7. Oficijnyj sajt Nacionalnogo banku Ukrainy. Strategiya Nacionalnogo banku Ukrainy. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-natsionalnogo-banku-ukrayini>
8. Berezhna L.V., Snytyuk O.I. (2019) Shlyax do stijkoyi finansovoyi inklyuziyi v Ukraini: analiz aktualnyx problem [The path to sustainable financial inclusion in Ukraine: an analysis of current issues]. *Accounting and finance*, no. 2, pp. 71–80. Available at: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>
9. Vidyakin M. Fininklyuziya: shho ce take i chomu ce vazhlyvo dlya vsix ukrayinok ta ukrayinciv? Available at: <https://hromadske.radio/podcasts/rankova-hvylyya/fininklyuziya-shcho-ce-take-i-chomu-ce-vazhlyvo-dlya-vsikh-ukrayinok-ta-ukrayinciv>
10. Dudynech L.A., Vernej O.Ye. (2018) Finansova inklyuzyvnist ta yiyi determinanty. [Financial inclusiveness and its determinants]. *Socialno-ekonomichni problemy suchasnogo periodu Ukrainy*, vol. 2, pp. 8–13. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2018_2_4
11. Naumenkova S. (2014) Finansova inklyuzyvnist ta problemy zabezpechennya dostupu naseleniya do bazovyx finansovyx poslug v Ukraini [Financial inclusiveness and problems of ensuring public access to basic financial services in Ukraine]. *Bulletin of the National Bank of Ukraine*, no. 11, pp. 31–37. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2014_11_15
12. Oficijnyj sajt Svitovogo banku v Ukraini. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/BN.FIN.TOTL.CD>
13. Paxnenko O.M. (2017) Analiz pidxodiv do ocinyuvannya rivnya finansovoyi inklyuzyvnosti [Analysis of approaches to assessing the level of financial inclusion]. Proceedings of the Problemy i perspektyvy rozvytku finansovo-kredytnoyi systemy Ukrainy: zbirnyk materialiv II Vseukrayinskoyi naukovy-praktychnoyi konferenciyi (Sumy, November 23, 2017), Sumy, pp. 170–174.
14. Stabilizaciya bankivskoyi systemy shlyaxom pidvyshhennya doviry do bankiv ta zabezpechennya prozorosti diyalnosti NBU. Available at: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/dovira_do_bankiv-8d9b8.pdf
15. Llanto Gilberto M., Rosellon Maureen Ane D. What Determines Financial Inclusion in the Philippines? Evidence from a National Baseline Survey. Discussion Papers DP 2017-38, Philippine Institute for Development Studies. 2017.
16. Financial Inclusion As defined by RBI. Available at: <https://www.oecd.org/finance/financial-education/48303408.pdf>
17. «Strategiyi rozvytku finansovogo sektoru 2025». Available at: <https://bank.gov.ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686>
18. Finansova inklyuziya, innovaciyi ta bezgotivkovi operaciyi v Ukraini – priorityety Strategiyi rozvytku FinTech 2025. Available at: <https://bank.gov.ua/news/all/finansova-inklyuziya-innovatsiyi-ta-bezgotivkovi-operatsiyi-v-ukrayini--priorityety-strategiyi-rozvitku-fintech-2025>
19. Ukrayinci na ostannomu misci v indeksi finansovoyi gramotnosti – mizhnarodne doslidzhennya. Available at: <https://www.5.ua/suspilstvo/ukraintsi-na-ostannomu-mistsi-v-indeksi-finansovoi-hramotnosti-mizhnarodne-doslidzhennia-193689.html>